

Uit gezamenlijke interesse kwamen in 2011 zes helmverzamelaars bijeen om vragen en kennis aangaande de Nederlandse helm onderling te delen. Op 26 februari 2012 bundelden deze gepassioneerde liefhebbers hun individuele kennis en kunde in een werkgroep, om antwoorden te verkrijgen op de vele vragen die er waren. Daarna zijn er vele archieven onderzocht en is er technisch onderzoek verricht om uiteindelijk tot een zeer gedetailleerd en goed gedocumenteerd nieuwe publicatie te komen. Met trots deelt de werkgroep het resultaat graag met het brede publiek in de vorm van dit nieuwe standaardwerk:

De Nederlandse stalen helm 1916 - 1992 ISBN: 978-90-90-31777-9

Kevin de Joode (redactie); Werkgroep de Nederlandse Helm

- Hardcover: 348 bladzijden in hoge papierkwaliteit
- Meer dan 1200 foto's
- L 30,5 cm, B 24,5 cm, D 3 cm (2.2kg)
- € 79,95 www.jomini.nl & Oorlogsmuseum Overloon
- In beperkte oplage

Zie ook YouTube: <https://youtu.be/xX8nvEULneA>

Inhoudsopgave

Colofon	3
Inhoudsopgave	4
Woord vooraf	7
Inleiding	9
H 1. Van de oudheid tot de herintroductie van de stalen helm in de Eerste Wereldoorlog	11
H 2. Helm M16	17
2.1 Ontwikkeling en introductie van de helm M16	17
2.2 Helmen M16 A, B, C en D	27
2.3 Productie van de helm M16	37
H 3. Helmen M27 en M27 GR	49
3.1 Ontwikkeling en introductie van de helmen M27 en M27 GR	49
3.2 Productie van de helm M27 en M27 GR	67
H 4. Helmen M27 GE, M33 en M38	85
4.1 Ontwikkeling en introductie van de helmen M27 GE, M33 en M38	85
4.2 Productie van de helmen M27 GE, M33 en M38	97
4.3 Stalen helm voor motorrijders	107
H 5. Stalen helmen bij het Koninklijk Nederlands-Indisch leger	111
5.1 Helm M36 KNIL	113
5.2 Helm M39 KNIL	117
5.3 Helm M40 KNIL GR	123
5.4 Helm M40 KNIL	125
5.5 KNIL helmen gemaakt in Nederlands-Indië	127
5.6 KNIL helmen gemaakt in de Verenigde Staten	137
5.7 KNIL helmen ten tijde van de strijd tegen Japan in Nederlands-Indië	143
5.8 Productie van KNIL helmen	147
H 6. Stalen helmen voor de Koninklijke Marine	157
6.1 Marine helmen jaren '20 en '30	159
6.2 Borsumij en Milsco helmen bij de Koninklijke Marine	167
6.3 Helmen bij de Koninklijke Marine van 1942 tot eind jaren '40	169
H.7 Maskering van de helm en andere attributen	175
7.1 Helmdoek voor oefeningen	175
7.2 Rubberen helmring	179
7.3 Helmdrager voor de bereden manschappen	181
H.8 Nederlandse helmen in vreemde dienst	185
8.1 Helm M38 voor Roemenië	185
8.2 Nederlandse helmen gedragen door vrijwillige politiehulptroepen in Duitse dienst	190
8.3 Nederlandse helmen in Duitse dienst	191
H.9 Helmen gedragen door de Binnenlandse Strijdkrachten	197
H.10 Troepenhelm M53	205
10.1 Ontwikkeling van de Troepenhelm M53	213
10.2 Buitenhelm Troepenhelm M53	217
10.3 Binnenhelm Troepenhelm M53	223

10.4 Helmenaffaire	225
10.5 Productie van de Troepenhelm M53	229
10.6 Troepenhelm M53 voor het Luxemburgse leger	245
H.11 Helmen voor de Koninklijke Marechaussee en politie	249
11.1 Helmen bij de Gemeentepolitie	251
11.2 Helmen bij de Rijksveldwacht	253
11.3 Helmen bij de Koninklijke Marechaussee	255
11.4 Helmen bij het Korps Politietroepen, Vrijwillige Landstorm en Vrijwillige Burgerwachten	257
11.5 Helmen bij de politie tijdens de Tweede Wereldoorlog	263
11.6 Helmen bij de Politie en Koninklijke Marechaussee na de Tweede Wereldoorlog	271
H.12 Helmen voor de Luchtbeschermingsdiensten	283
12.1 Helmen voor de luchtbeschermingsdienst in de jaren '30	283
12.2 Helmen voor de luchtbeschermingsdienst tijdens de Duitse bezetting van 1940-1945	287
12.3 Helmen voor de luchtbeschermingsdienst en Bescherming Bevolking na 1945	295
Slotbeschouwing	303
Bronnen en bijlagen	305

Op 26 augustus 1916 kreeg de helm zijn definitieve vorm en op 9 september 1916 plaatste het departement van Oorlog een eerste proeformorder van 1.300 helmen bij Van Heijst.¹²

In oktober 1916 was de helm nog altijd niet officieel geïntroduceerd als standaard helm bij de Koninklijke Landmacht. Toch kregen Van Heijst, op 12 oktober 1916, en F.W. Braat's Koninklijke Stoomfabriek van Werken in Zink en andere Metalen uit Delft (Braat), op 6 november 1916, elk een order voor 50.000 helmschalen.¹³ De Koninklijke Fabriek van Hoeden en Militaire Equipements-stukken Frans Pauwels 1784 uit Den Haag (Frans Pauwels) werd gevraagd de 100.000 binnenwerken te leveren. Frans Pauwels kwam met twee typen binnenwerken: een nr. 1 naar Frans ontwerp en een nr. 2 naar Duits ontwerp. De voorkeur ging uit naar het Duitse type, dat in zijn Nederlandse variant een fiber- of stijfierenring kreeg, met daaraan bevestigd drie steunpunten van leer, die aan de achterzijde waren voorzien van kussentjes gevuld met paardenhaar.¹⁴ De eerste 10.000 binnenwerken waren niet goed genoeg. De kwaliteit van het gebruikte leer en katoen liet als gevolg van de door de internationale handelsblokkades ingetreden schaarste te wensen

over. De helmen werden afgekeurd en in de loop van 1917 uitgerust met nieuwe binnenwerken.

Ondanks alle tegenslagen was de ontwikkeling van de Nederlandse helm snel gegaan. In zeven maanden tijd was men er in geslaagd een eigen helm te ontwerpen en te produceren. Deze nieuwe helm, die naar het eerste jaar van productie het model 1916 (M16) mag worden genoemd, werd door het departement van Oorlog op 12 december 1916 officieel vastgelegd (zie ook de onderstaande lijntekening).¹⁵

De eerste series helmen werd geperst uit het door de Artillerie Inrichtingen voorgeschreven staal met een metaaldikte van 1 mm. Het was echter moeilijk om aan kwalitatief goed staal te komen, met als gevolg dat de productie stakte. Dit tot ongenoegen van de legerleiding, die besloot 1,5 mm dik plaatstaal van handelskwaliteit uit de werkvoorraad van Van Heijst te gebruiken, om toch in de behoefte te kunnen voorzien.¹⁶ Wat volgde waren twee extra orders voor Van Heijst, als aanvulling op de al eerder gegunde opdracht van 50.000 stuks.

Eerste blauwdruk uit 1916 van de helm M16. [NA]

M16 (Proefhelm Type B)

gemaakt uit 1,5 mm dik plaatstaal [KdJ]

M27

Verblifa productie met gereedschap nummer 2, dat in 1931 bij de Artillerie Inrichtingen speciaal voor de productie bij de Verblifa werd gemaakt. De helm is gespoten in het donker olijfgroen glad mat. [KdJ]

M33

Verblifa productie 1933 - 1940 [KdJ]

M38

Verblifa Productie 1938 - 1940 [KdJ]

M36 KNIL

M39 KNIL

M40 KNIL

M40 KNIL GR

M40 KNIL Type Romeins 1

M41 KNIL Soerabaja 2

M41 KNIL Milsco 1

M41 KNIL Milsco 2

M33 voor de Marine

Eén van de 1.666 in 1937 bij de Verblifa gemaakte helmen M33 met ankerembleem. [MF]

6.3 Helmen bij de Koninklijke Marine van 1942 tot eind jaren '40

Na de Duitse inval in mei 1940 kwam een eind aan de productie van militair materieel voor het Veldleger, de Koninklijke Marine en het KNIL. Voor sommige toeleveranciers betekende dat een financiële strop. Anderen konden hun spullen goed doorverkopen aan particulieren of de bezetter.

Kort na de capitulatie in mei 1940 werd de Commissie tot Afwikkeling van Defensiecontracten opgericht, vernoemd naar de voorzitter W.G. Woltman. Zijn taak was een schadevergoeding te regelen voor de schade van wie de bestelde defensiematerialen niet waren afgeleverd als gevolg van de Duitse bezetting. Aanvankelijk stond de Commissie Woltman onder scherp toezicht van de Duitse autoriteiten, die vooral wilde voorkomen dat er wapens en munitie onopgemerkt in de illegaliteit konden verdwijnen. De Commissie Woltman bleef actief tot eind jaren '40. Een serieuze zaak, omdat er veel geld mee was gemoeid.

Op het moment van de Duitse capitulatie waren er nog zo'n 4.000 tot 6.000 helmschalen M40 KNIL zonder binnenwerk. Een

aantal van deze helmen vond in de zomer van 1943 zijn weg naar de Duitse *Schutzmannschaft* bataljons aan het oostfront. De overgebleven helmen werden na de oorlog doorverkocht aan de BB en particuliere luchtbeschermingsdiensten. Na de oorlog kwam een klein deel van de nog overgebleven helmen terecht bij de Koninklijke Marine. De helmen die nog geen binnenwerk hadden, werden tussen augustus en oktober 1946 met een binnenwerk uitgerust bij Van der Kloot Meijburg - ter compensatie van een vooroorlogse order. Voor zover aanwezig werden de leeuwemblemata verwijderd. Ook kregen de helmen een ander binnenwerk dat vrijwel identiek was aan dat van de helm M16, maar dan gevoerd met een donker antraciet vilt.

De bij de Koninklijke Marine na de Tweede Wereldoorlog doorgedragen KNIL helmen kregen soms een rangaanduiding en/of een embleem in gele of witte verf. Maar er zijn ook helmen bekend waar het vernikkeld messing ankerembleem op de helm werd gesoldeerd of geschroefd. De helmen werden tot in de jaren '50 gedragen, om daarna dienst te doen bij de diverse bedrijfs- en luchtmachtbeschermingsdiensten.

Enkele van 1943 tot eind jaren '40 bij de Koninklijke Marine gedragen KNIL helmen

M41 KNIL Milsco 2. [NMM]

M41 KNIL Milsco 2. [NMM]

M41 KNIL Milsco 1. [NMM]

M40 KNIL, waarvan het binnenwerk is vastgezet met rivetten. [NMM]

M41 KNIL Milsco 1. [RdW]

M41 KNIL Milsco met een in witte verf gesjabloneerd ankerembleem. [CR]

M38 Roemeens

Verblifa productie

Helm M38 voor het Roemeense leger geproduceerd bij de Verblifa in Krommenie. De blank leren kinriem was kenmerkend voor de exemplaren die waren bedoeld voor officieren. [MF]

Helm M38 voor het Roemeense leger, met de standaard zwart leren kinriem voor manschappen. [HS]

Een uit de Duitse oorlogsbuit gekende helm M27 gedragen door de Duitse Luftschutzwardienst. De helm is overgespoten in het Duitse Luftschutz donkerblauw en voorzien van een Luftschutzwardienst-transfer. [DH]

Helm M38 voor motorrijders gedragen door de Duitse Luftschutz. [MF]

Helm M33 overgespoten in het Luftwaffe blauwgrijs. [Kdl]

Duitse Luftwaffe militairen poseren in de meldagen van 1940 met buitgemaakte Nederlandse helmen en bajonetten bij cafe L. Barten in De Weerd 62 bij Roermond. [FK]

Troepenhelm M53

Verblifa productie [DH]

Producenten Troepenhelm M53 vergeleken

Kinriemsluiting buitenhelm vergeleken

Troepenhelm M53 Verblifa productie [DH]

Troepenhelm M53 Linneman-Schnetzer productie [DH]

Troepenhelm M53 Verenigde Deutsche Nickel-Werke AG productie [DH]

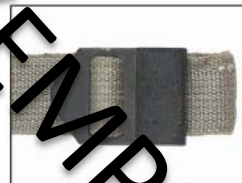
Troepenhelm M53 Ulbrichts Witwe GmbH productie [DH]

Amerikaanse helm M1 kinriemsluiting gesp en haak. [KdJ]

Nederlandse Troepenhelm M53 kinriemsluiting gesp en haak in het groen voor de landmacht en marine. [DH]

Nederlandse Troepenhelm M53 kinriemsluiting gesp en haak in het luchtmacht grijs. [DH]

Details van de kinriembevestiging aan de flexibele beugel van de Nederlandse Troepenhelm M53. Goed zichtbaar is ook het stiksel in de webbing kinband. [DH]

M38 Civil met scherpe rand in 1941 aangekocht door de gemeentepolitie in Maastricht. [HS]

M38 geproduceerd voor de Marechaussee. De helm werd als resultaat van een reorganisatie tijdens de Duitse bezetting, na maart 1943 voorzien van de transfers van de Gendarmerie, wat de nieuwe naam voor de Marechaussee werd. [MF]

De in maart 1943 ingevoerde transfers bij de Gendarmerie (voorheen Marechaussee). Het aan de linkzijdige gedragen schild met de Nederlandse driekleur en het aan de rechterzijdige gedragen gesloten springende granaat. [HS & FS]

Een opzichzelfstaand model helm
[DH]

Een moeilijk te duiden helm, die naar wij aannemen tijdens de Tweede wereldoorlog is gedragen door de luchtbeschermingsdienst. De helmschaal lijkt op een vroege KNIL helm, maar is beduidend kleiner. Het binnenwerk is kenmerkend voor de in 1939 door de Verblifa voor luchtbeschermingsdoeleinden verkochte (afgekeurde militaire) helmschalen. [DH]

Lijntekeningen en maatvoering

De Nederlandse stalen helm werd aan de hand van mechanische bewerkingen uit plaatstaal gevormd. Een procedure die geen maatvastheid garandeerde. Elke helm was dan ook een product op zich en kon afwijken van de voorgeschreven norm. Bleef de vervorming binnen de toleranties, dan werd de helmschaal goedgekeurd, viel die er buiten, dan werd de helmschaal afgekeurd. Daarom hebben wij van ieder model meerdere exemplaren opgemeten om tot een juiste maatvoering te komen, voor het maken van de lijntekeningen. Daar waar een werktekening voor handen was, zoals van de helmen M16, M33 en M38, hebben wij deze als basis gebruikt.

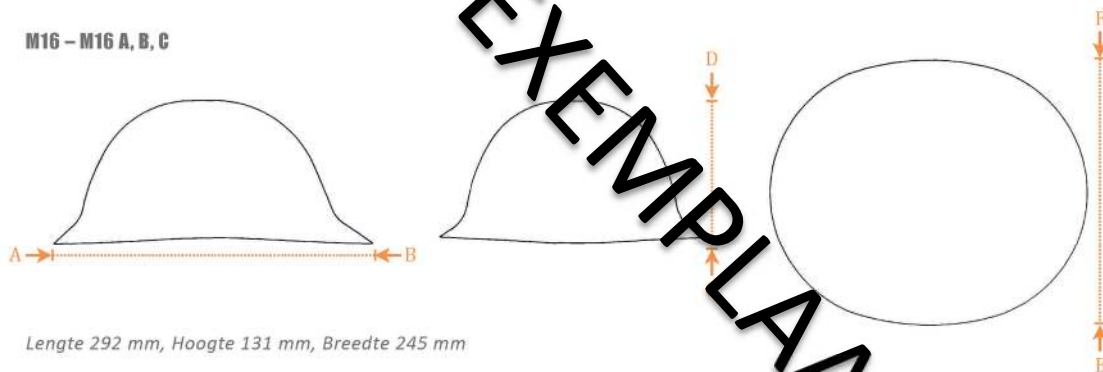
De hieronder afgebeelde lijntekeningen zijn bedoeld om de vorm van de helmen makkelijk te kunnen vergelijken. Het zijn digitale reproducties van tekeningen die zijn gemaakt op een schaal van 1:1.

De maten zijn als volgt:

Lengte = punt A - B
Hoogte = punt C - D
Breedte = punt E - F

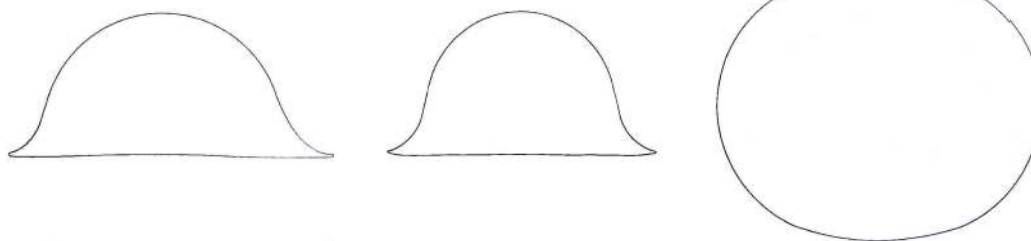
[De lijntekeningen zijn gemaakt door Henk te Braak en niet rechtstreeks te hergebruiken]

M16 – M16 A, B, C

Lengte 292 mm, Hoogte 131 mm, Breedte 245 mm

M16 D

Lengte 297 mm, Hoogte 131 mm, Breedte 243 mm

Slotheschouwing

De metalen helm als militair uitrustingsstuk stamt al uit de oudheid. Zijn belangrijkste functie was het hoofd te beschermen tegen het gevaar dat de vijand bracht. Vandaar dat het ontwerp in grote mate werd bepaald door de strijdwijze van de militair. Aanvankelijk werden de helmen uit brons gemaakt, maar in de tweede eeuw introduceerden de Romeinen smeedstalen helmen, omdat deze steviger waren en dus een betere bescherming boden. Met de opkomst van krachtige handvuurwapens begin 17e eeuw, veranderde de militaire doctrine. Zware bepantsering werd gereduceerd in ruil voor meer bewegingsvrijheid en snelheid van handelen. De smeedstalen helm was het laatste uitrustingsstuk dat er aan moest geloven. In de 19e eeuw bestond de militaire hoofdbedekking met name uit leer of textiel. Dat verklaart waarom geen van de mogelijkheden bij het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog in 1914 op grote schaal gebruik maakten van stalen helmen.

De basis voor de Nederlandse neutraliteit tijdens de Eerste Wereldoorlog werd gelegd in de periode van 1870 tot 1914. Strategisch gezien was het behoud van de koloniën één van de belangrijkste redenen om neutraal te blijven, omdat Nederland als klein land niet sterk genoeg was deze economisch waardevolle pijler te verdedigen tegen grote machten als Duitsland en Groot-Brittannië. De tweede helft van de 19e eeuw was ook de tijd waarin de meeste Europese natiestaten vorm kregen. Hiervoor waren samenbindende factoren nodig, zoals als één gemeenschappelijke taal, leerplicht, één infrastructuur en dienstplicht. De dienstplicht zorgde voor een ongekeerde schaalvergroting van het krijgsbedrijf en onder invloed van de tweede industriële revolutie vond een vergaande rationalisatie en mechanisatie plaats van de legers. In Nederland was er, mede om de neutraliteit te waarborgen, de nodige aandacht voor militaire vernieuwing, zowel in de strategie als in het veld. De legerleiding liet de nieuwste wapens, munitie en uitrustingsstukken testen, die vaak afkomstig waren van vreemde mogendheden. De herintroductie van de stalen helm door de Fransen op het slagveld, in de oorlogszomer van 1915, bleef dan ook niet onopgemerkt. Zo gaf minister Bosboom op 9 februari 1916 opdracht tot het ontwikkelen van een eigen Nederlandse stalen helm.

De ontwikkeling van de Nederlandse stalen helm ging snel. Eind augustus 1916 was er een productierijp exemplaar en in september 1916 werd een eerste order geplaatst voor de helm M16. Deze helm was uiterlijk geïnspireerd op de Franse helm M15 en wat betreft het binnenwerk op de Duitse helm M16, bleek in de praktijk niet te voldoen. Tijdens de Eerste Wereldoorlog waren er door de schaarste aan grondstoffen zo weinig helmen gemaakt, dat er weinig ervaring was met het dragen van de helm. Toen de helm in 1922 op grote schaal werd geproduceerd en zijn weg vond naar de troepen, kwamen de kritieken. Soldaten klaagden dat de helm M16 vanwege één maatvoering te klein of te groot was, te onstabiel door de lange rand aan de voorkant, en dat als helm andersom werd gedragen, de lange rand de ranses maakte bij liggend schieten. Kortom, de helm M16 was niet comfortabel genoeg.

Het was dankzij generaal-majoor Sanders dat de kritieken op de helm M16 werden verzameld. Hoofdinspektor De Kanter adviseerde minister Bosboom de kritieken te onderzoeken en zo werd in december 1923 de Helmencommissie opgericht. In januari 1926 kwam de Helmencommissie met zijn rapport. Er werden verbeteringen doorgevoerd bij de reeds geleverde en nog in bestelling staande helmen M16 en besloten over te gaan op een nieuw model helm. Eentje die was gebaseerd op een grondige voorstudie en tests. Deze helm, het model M27, werd in juli 1927 officieel ingevoerd.

Met de helm M27 had het Nederlandse leger een moderne bolvormige helm, die zich wat betreft bescherming, kwaliteit en comfort kon meten met de modernste helmen van zijn tijd. Karakteristiek was het koperen leeuwemblem op de voorzijde. De helm M27 bood inderdaad een uitstekende bescherming en comfort, maar bleek in de praktijk nog niet uitontwikkeld. Er was nog altijd behoefte aan een grote maat helm, zodat de helm M27 GR in productie werd genomen. Een ander bezwaar was dat bevelen niet altijd werden gehoord, omdat de oren werden afgedekt door de rand. Dit werd eenvoudig opgelost door het beloop van de helm te wijzigen. Aanvankelijk met de experimentele helm M27 GE en niet veel later met de helm M33, waarmee de productie vanaf 1933 werd voortgezet.

De helm M33 werd in 1938 op wens van Roemeense overheid, die serieuze interesse had de helm te kopen, verbeterd. Het resultaat was de helm M38. De Roemenen bestelden er 800.000 van, met een eigen Roemeens embleem. De helm M38 kwam ook terecht in het Nederlandse leger, al was dat geen bewuste keuze. Want vanwege de aanhoudende staalschaarste eind jaren '30 moest de Nederlandse overheid noodgedwongen M38 helmen uit de Roemeense productie afnemen, om in de behoefte te kunnen voorzien. Deze helmen M38 kregen uiteraard het Nederlandse embleem.

Met de Duitse bezetting van Nederland op 10 mei 1940 kwam een eind aan de helmenproductie voor de Nederlandse strijdkrachten. De M38 bleef echter nog wel in productie voor de Roemeense overheid, totdat eind 1941 alle orders waren geleverd. Voor de civiele diensten werden tot aan het eind van de Tweede wereldoorlog helmen M38 Civiel en M40 Civiel gemaakt. Ze werden vooral aangeschaft door politie en luchtbeschermingsdiensten.

De Nederlandse helm was allesbehalve een statisch product. De legerleiding stond open voor de kritieken van zijn dragers en liet de helm verbeteren daar waar nodig. Dit gold in het bijzonder voor de stalen helm bij het KNIL. De in 1936 ingevoerde helm M36 KNIL was een aan de tropen aangepaste helm M27. Nu diende in het KNIL diverse bevolkingsgroepen, die vaak in lichaamsbouw en schedelvorm verschilden. Bovendien paste de helm M36 lang niet alle militairen. De maatvoering van de Nederlandse helm bleek veel complexer dan gedacht en leidde tot een ware zoektocht naar de ideale helm. De verbeterde helm M39 KNIL was dat nog niet, ondanks dat er ook nog een grote maat helm, de M40 KNIL GR, was besteld. Nadat ruim 60% van de M39 KNIL helmen waren geleverd, ging de productie over op de helm M40 KNIL, een lager afgesneden variant van de helm M39 KNIL. In 1939 was de Nederlands-Indische industrie zover dat ze zelf stalen helmen kon maken. Dit was altijd al de bedoeling geweest, maar door een gebrek aan productiemiddelen was men tot 1940 afhankelijk gebleven van de faciliteiten in Nederland. In Nederlands-Indië werd de zoektocht naar de ideale helm voortgezet met de productie van de helm M40 KNIL Type Romeins 1, in 1941 aangevuld met twee helmen in een grote maat: de M41 KNIL Type Romeins 2 en M41 KNIL Soerabaja 2. Na de Duitse bezetting van Nederland vielen in Nederlands-Indië belangrijke inkooporganen uit het moederland weg. De grondstoffen werden schaars, zodat de productie van helmen werd verplaatst naar De Verenigde Staten. Daar werd de tot dan toe opgedane kennis en ervaring gedeeld met de producenten in Milwaukee. Het resultaat waren de helmen M41 KNIL Milsco 1 & 2. Twee identieke helmen van een uitstekende kwaliteit in een aanvullende maatvoering. Ze waren passend voor alle schedelvormen en maten. Daarmee was de zoektocht naar de ideale Nederlandse helm voltooid.

Tijdens de Tweede Wereldoorlog droegen Nederlandse militairen ook vreemde helmen. Afhankelijk van de door hen gekozen kant, de Duitse of de geallieerde. Na het einde van de Tweede Wereldoorlog was de Nederlandse helm niet langer de standaard helm. De opbouw van het land kreeg de hoogste prioriteit, waardoor er geen geld was voor een serieuze massaproductie van nieuw militair materieel. Op zoek naar een nieuwe balans tussen bezetting en financiering werden de diverse al in gebruik zijnde Nederlandse en geallieerde helmen doorgedragen. Nadat de relatie met de Sovjet-Unie in 1949 verslechterde en er een harde scheiding ontstond tussen Oost- en West-Europa, moest worden geboden aan een nieuwe gemeenschappelijke defensie. Onder Amerikaanse invloed werd de Amerikaanse helm M1 de standaardhelm voor veel landen in de NAVO. Deze helm werd in de periode van 1953 tot 1957 ook in Nederland geproduceerd, om de werkgelegenheid te bevorderen, en ingevoerd als Troepenhelm M53 bij de krijgsmacht. Anders dan bij de Europese helmen werd de Amerikaanse helm M1 gemaakt uit mangaanstaal in één trek. Doordat men in Europa in de jaren '50 weinig ervaring had met het persen van helmen uit mangaanstaal in één trek, was de Nederlandse productie uiteindelijk niet succesvol. De helmen waren niet van de gewenste Amerikaanse kwaliteit. Zo kwam eind jaren '50 in Nederland definitief een eind aan de productie van stalen helmen voor de krijgsmacht.